

บทที่ ๒

วิวัฒนาการของธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๘

ภาวะทางเศรษฐกิจและเหตุการณ์ทางการเมืองระหว่าง พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๘ ซึ่ง
เป็นระยะเวลาของสงครามโลกครั้งที่สอง นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงของธนาคารพาณิชย์ใน
ประเทศไทยที่สำคัญ คือ กิจการธนาคารดำเนินการโดยคนไทยอย่างแท้จริง อีกทั้งธนาคาร
แห่งประเทศไทย อันเป็นสถาบันควบคุมการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ ตลอดจน ปริมาณ
การเงินของประเทศโลกอกำเน็คในช่วงระยะเวลานี้ นักการธนาคารถือว่าเป็นระยะเวลาของ
การก่อสร้างตัวของธนาคารพาณิชย์ของไทย ซึ่งนำไปสู่ระบบธนาคารสมัยใหม่ดังเช่นปัจจุบัน

ภูมิหลังทางเศรษฐกิจ

ตามที่โลกกล่าวมาแล้วในบทแรกว่า ระบบเศรษฐกิจไทย เป็นเศรษฐกิจการเกษตร
ซึ่งมีการผลิตเพื่อส่งเป็นสินค้าออกสู่ตลาดโลก เศรษฐกิจและการเงินในประเทศจึงเชื่อมโยง
กับความผันผวนของเศรษฐกิจการเงินระหว่างประเทศ ราคาสินค้าไม่ว่าจะเป็นส่วนที่
เป็นสินค้าออก หรือส่วนที่บริโภคภายในประเทศ ขึ้นอยู่กับระดับราคาในตลาดโลกด้วย

สภาพเศรษฐกิจโดยทั่วไปก่อนการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๒

ก่อนที่ไทยจะเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่สองไทยต้องประสบกับปัญหาทางเศรษฐกิจ
อันสืบเนื่องมาจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั้งภายในและภายนอกประเทศที่ก่อตัวมาตั้งแต่สิ้นสุด
สงครามโลกครั้งที่ ๑ คือ เมื่อสิ้นสุดสงครามประเทศต่าง ๆ ต้องบอบช้ำจากภัยสงคราม
ประเทศผู้แพ้ต้องเสียคาปฏิกรรมสงครามมากมาย จนทำให้ทองไปรวมตัวอยู่บางแห่งมากผิด

^๑ Ammar Siamwalla, "Stability, Growth and Distribution in Thai Economy" in Finance, Trade and Economic Development in Thailand, pp. 25 - 26 .

ปกติ ราคาเงินลดลงมาก เกิดภาวะสินค้าราคาแพง หลายประเทศจำเป็นต้องปรับค่าของเงิน และออกจากมาตรฐานทองคำ เช่น อังกฤษ สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และไทย เป็นต้น ในด้านการธนาคาร ธนาคารพาณิชย์จำเป็นต้องเพิ่มดอกเบี้ยเงินกู้ และจำกัดวงเงินที่ให้ประชาชนกู้ยืม ประชาชนซึ่งขาดเงินอยู่แล้ว ก็ไม่สามารถหาเงินทุนในการดำเนินธุรกิจต่อไปได้ ในที่สุดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกจึงเกิดขึ้นนับแต่ พ.ศ. ๒๔๗๒ เป็นต้นมา และรุนแรงมากขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๗๔

ภายในประเทศ การผลิตข้าวได้รับการกระทบกระเทือนจากภัยธรรมชาติ นับตั้งแต่อุทกภัยใน พ.ศ. ๒๔๖๒ และภาวะแห้งแล้งติดต่อกันเป็นเวลานานปี การผลิตจึงไม่ได้ผลเต็มที่ในทางตรงกันข้ามราคาข้าวเปลือกกลับตกต่ำ เนื่องจากราคาข้าวในตลาดโลกลดลง มีหน้าข้าวราคาข้าวภายในประเทศยังถูกพอกาคนกลางชาวจีนคราคร่าให้ต่ำลงไปอีก จะเห็นได้จากราคาข้าวเปลือกซึ่งส่งมาจากจีนและญี่ปุ่น เขามาประเทศไทยราคาถูกกว่าข้าวที่ผลิตในประเทศไทย สำหรับการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่น ๆ เช่น การค้าภายในประเทศ การค้าส่งออก กิจกรรมป่าไม้เหมืองแร่ ฯลฯ ยังคงอยู่ใต้อิทธิพลของชาวต่างชาติอยู่เช่นเดิม

ในด้านการบริหารการคลังและการงบประมาณ รัฐบาลไทยประสบปัญหาหารายจ่ายเพิ่มขึ้นเป็นอัตราส่วนมากกว่ารายรับ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ใช้งบประมาณไปในด้านที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น การจัดให้มีละครเป็นประจำ การตั้งकुสิตธานี การพระราชทานรางวัลแก่ผู้พระองค์ทรงโปรดปรานอยู่เป็นเนือง ๆ เป็นต้น แม้วาพระราชบัญญัติวิธีการงบประมาณ พุทธศักราช ๒๔๕๖

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ หจข. ร. ๗ ค. ๑๔/๔ เรื่องฐานะการเงินแผ่นดิน พ.ศ. ๒๔๗๔ .

^๒ หจข. ร. ๗ พ. ๘.๑/๑ เรื่องความเห็นพระยาโชฎีกาเรื่องสินค้าเข้า

(๒ ธันวาคม ๒๔๗๓ - ๑๔ เมษายน ๒๔๗๔) .

จะได้นำกำหนดวิธีการเสนาของประมาณแผ่นดิน และการใช้จ่ายในจำนวนเงินตามที่กำหนด แต่ยังมีข้อบกพร่อง คือ การวินิจฉัยว่าหน่วยงานใดจะได้อะไรบ้างประมาณเท่าใดขึ้นอยู่กับพระมหากษัตริย์พระองค์เดียว ตลอดรัชกาลรายจ่ายจึงเพิ่มขึ้นมากทุกปี ดังจะเห็นได้จากในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ อันเป็นปีที่พระองค์ครองราชย์ รายจ่ายของรัฐบาลเป็นจำนวน ๕๕,๐๗๖,๕๕๔ บาท รายได้เป็นจำนวนเงิน ๖๓,๕๐๘,๑๘๑ บาท อีก ๑๐ ปีต่อมา รายจ่ายของรัฐบาลเพิ่มขึ้นเป็น ๘๖,๑๒๘,๘๘๘ บาท รายรับ ๘๖,๑๐๕,๕๗๕ บาท รายจ่ายสูงกว่ารายได้ ๒๓,๓๒๔ บาท และในปีสิ้นรัชกาล คือ พ.ศ. ๒๔๖๘ รายจ่ายของรัฐบาลเพิ่มขึ้นเป็น ๘๘,๔๑๗,๓๓๒ บาท สูงกว่ารายรับถึง ๑,๕๓๘,๘๘๘ บาท^๒ ดังนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์ จึงทรงรับช่วงปัญหาทางเศรษฐกิจที่มีมาก่อนแล้ว และภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกที่กระทบมาถึงปัญหาหนึ่ง รัฐบาลได้พยายามใช้มาตรการต่าง ๆ ในการแก้ไข้ปัญหา เช่น ตัดงบประมาณฟุ่มเฟือยต่าง ๆ ลดข้าราชการตำแหน่งที่ไม่จำเป็น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้าราชการชั้นผู้น้อยออก ยุบหน่วยงานบางหน่วย ยุบและรวมมณฑลบางมณฑล เพิ่มภาษีอากร ภาษีเงินเดือนข้าราชการและลดค่าใช้จ่ายส่วนพระองค์ ทางด้านการเงิน ประเทศไทยได้ออกจากมาตรฐานทองคำ แต่มาตรการดังกล่าวข้างต้นไม่อาจแก้ไข้ปัญหา

^๑ ภาณีต รวมศิลป์, "นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจ สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม" ... , หน้า ๑๘ - ๒๑ .

^๒ Statistical Year Book of the Kingdom of Siam, B.E. 2477-2478, pp. 26 - 27 .

^๓ พรเพ็ญ อันตระกูล, "การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๒๔๖๘)", (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๐๐), หน้า ๑๕ .

ได้ การลดข้าราชการชั้นผู้น้อยออกโดยไม่มีอุตสาหกรรมหรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่น ๆ รองรับแรงงานที่ว่างลง ประกอบกับสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ทำให้ประชาชนทั่วไปอยู่ในฐานะที่ยากไร้ ไม่มีงานทำ เป็นพื้นฐานของความไม่พอใจรัฐบาล และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองในเวลาต่อมา

๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ คณะราษฎรได้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นระบอบประชาธิปไตย ได้แก้ปัญหาเศรษฐกิจอย่างรีบเร่ง ทางด้านปัญหาการคลังได้วางระเบียบการคลังขึ้นใหม่ โดยถือปฏิบัติว่ารายจ่ายของรัฐบาลจะต้องไม่เกินกว่ารายรับ และงบประมาณแผ่นดินซึ่งรัฐบาลเสนอจะต้องผ่านการพิจารณาอนุมัติจากสภาผู้แทนราษฎรก่อน สำหรับการงบประมาณได้ปรับปรุงลักษณะของงบประมาณแผ่นดิน โดยแยกงบประมาณรายจ่ายออกตามกระทรวง ทบวงกรม และแต่ละกรมแยกเป็นงบใหญ่ ๆ ๓ งบ คือ งบรายจ่ายสามัญ งบรายจ่ายวิสามัญไม่ลงทุน งบรายจ่ายวิสามัญลงทุน สำหรับงบรายรับแบ่งเป็น ๘ งบ คือ ภาษีทางตรง ภาษีทางอ้อม รัฐสมบัติ รัฐพาณิชย์ ค่าธรรมเนียมใบอนุญาตและค่าปรับรายได้อื่น ๆ และงบพิเศษ^๒

การคลังของรัฐบาลจึงมีเสถียรภาพมากขึ้น และฟื้นตัวสู่ดุลยภาพโดยเร็ว คือ สิ้นปี พ.ศ. ๒๔๗๕ รัฐบาลมีเงินเหลือจ่ายและใช้หนี้สินเก่า ๒๐ ล้านบาท มีเงินคงคลังสะสมไว้อีก ๑๐ ล้านบาท^๓

^๑ Paul Sithi Amnuai, Finance and Banking in Thailand ..., p. 31.

^๒ ผาณิต รามศิริ, "นโยบายการพัฒนาทางเศรษฐกิจสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ...", หน้า ๒๒ - ๒๓.

^๓ เรื่องเดียวกัน.

เพื่อดำเนินการตามนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาลคณะราษฎรซึ่งยึดถือนโยบายเศรษฐกิจเสรีนิยมแบบสังคมนิยมของหลวงประดิษฐมนูธรรม รัฐบาลได้ออกกฎหมายยกเลิกภาษีอากรที่ไม่เป็นธรรม ควบคุมทรัพย์สินของชาวนาที่นำไปจำนองในการกู้ยืมเงินตลอดจน อัตรากอเบี้ยในการกู้ยืม ทางด้านเศรษฐกิจการลงทุน รัฐบาลสนับสนุนสถาบันออมทรัพย์และให้เครดิตส่งเสริมอุตสาหกรรมขั้นพื้นฐานเพื่อส่งเสริมการผลิตของเอกชน โดยเห็นว่า การส่งวัตถุดิบไปขายต่างประเทศ และซื้อสินค้าสำเร็จรูปกลับมา เป็นสาเหตุให้เศรษฐกิจล่าช้า รัฐบาลพยายามชักจูงให้คนไทยสนใจการลงทุนในกิจการอุตสาหกรรมและการพาณิชย์ โดยได้สร้างโรงงานอุตสาหกรรมของรัฐบาลเป็นตัวอย่าง เช่น โรงงานปั่นค้ายและทอผ้าควยเครื่องจักรที่เกี่ยวข้อง โรงงานทำกระดาษที่กาญจนบุรี โรงงานนำตาลทรายที่จังหวัดลำปาง เป็นต้น แต่กิจการประเภทนี้ได้รับความสนใจจากประชาชนน้อยมาก

สำหรับภาคเศรษฐกิจระหว่างประเทศ สินค้าออกของไทยที่สำคัญ นอกจากข้าวแล้ว ยังมีแร่ดีบุก และยางพารา ซึ่งเป็นสินค้ายุทธปัจจัยที่ทุกประเทศต้องการในขณะนั้น เมื่อพิจารณามูลค่าสินค้าออก สินค้าเข้าของไทย ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๖ - ๒๔๘๔ จะเห็นว่าการค้าของไทยอยู่ในฐานะเกินดุลตลอดมา คือ

^๑ เรื่องเดียวกัน.

^๒ นิตริตพิสัย นาดสุภา, พัฒนาการเศรษฐกิจไทย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วิทยากร, ๒๕๑๐), หน้า ๑๑.

^๓ นานิค รวมศิลป์, "นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ...", หน้า ๒๘.

ปี	มูลค่า (ล้านบาท)		
	สินค้าเขา	สินค้าออก	อุตสาหกรรม
๒๔๓๖	๙๒.๙๖	๑๔๔.๐๘	+ ๕๑.๑๒
๒๔๓๗	๑๐๑.๓๒	๑๗๒.๖๐	+ ๗๐.๒๘
๒๔๓๘	๑๐๘.๗๕	๑๕๘.๒๒	+ ๔๙.๔๗
๒๔๓๙	๑๑๐.๐๔	๑๘๔.๓๖	+ ๘๓.๓๒
๒๔๔๐	๑๑๑.๘๒	๑๖๙.๔๙	+ ๕๗.๖๗
๒๔๔๑	๑๒๙.๖๓	๒๐๔.๔๒	+ ๗๔.๗๙
๒๔๔๒	๑๙๔.๖๐	๒๑๖.๕๕	+ ๒๑.๙๕
๒๔๔๓	๑๒๔.๒๕	๑๘๕.๘๔	+ ๖๑.๕๙
๒๔๔๔	๑๖๘.๘๔	๒๙๐.๐๙	+ ๒๒.๒๕

ที่มา : Statistical Year Book of the Kingdom of Siam

ประเทศคู่ค้าของไทยนอกจากอังกฤษ และประเทศในเครือจักรภพอังกฤษในเอเชีย คือ สหพันธรัฐมลายู สิงคโปร์ ปีนัง ฮองกง เป็นส่วนใหญ่แล้ว ยังมีประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเข้ามาติดต่อกับไทยอย่างแน่นแฟ้นหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ชาวญี่ปุ่นเข้ามาจัดตั้งธุรกิจหลาย

มยุรี นกยูงทอง, "ปัญหาเศรษฐกิจของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๖), หน้า ๒๖๖.

ประเภทในกรุงเทพฯ เช่น ธนาคารโยโกฮามาสเปเซียด หน่วยงานรวบรวมข้อมูลทางเศรษฐกิจและคนควาวิจัยเกี่ยวกับประเทศไทย คือ ห้องสยาม (Siam Room หรือ Shame Shitsu)

เมื่ออนุมานจากภาคการค่างต่างประเทศ เสถียรภาพของเงินบาทและรายรับของรัฐบาลซึ่งเพิ่มขึ้นส่วนหนึ่งจากแก้ไขสนธิสัญญาไม่เสมอภาคกับนานาประเทศ ทำให้ภาษีเข้าเพิ่มขึ้นจำนวนมูลค่าสูงขึ้นเช่นสูงขึ้นจาก ๗ ล้านบาท เป็น ๑๖ ล้านบาทภายในระยะเวลาหนึ่งปี^๒ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าเศรษฐกิจไทยอยู่ในภาวะมั่นคงพอควร แม้จะยังมีปัญหาการนการบริหการคลัง การงบประมาณ และยังไม่สามารถแก้ไขปัญหเศรษฐกิจขั้นพื้นฐานของประเทศ คือ ปัญหาความยากจน หนี้สินของชาวนา หรือการผูกขาดความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของบุคคลเพียงไม่กี่กลุ่มก็ตาม

สภาพเศรษฐกิจไทยระหว่างการ เขารวมสงครามโลกครั้งที่ ๒

สภาพเศรษฐกิจที่มีอิทธิพลต่อวิวัฒนาการของธนาคารพาณิชย์ ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๕ - ๒๔๘๘ อาจพิจารณาได้ในสองภาค คือ ภาคเศรษฐกิจภายนอกประเทศ (External Sector) และภาคเศรษฐกิจภายในประเทศ (Internal Sector) ซึ่งรวมสภาพเศรษฐกิจทั่วไป การเงิน และการลงทุนภายในประเทศด้วย

๑. ภาคเศรษฐกิจภายนอกประเทศ เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ เกิดขึ้นในยุโรป ประเทศคู่ค้าที่สำคัญของไทยซึ่งไทยซื้อสินค้าเข้าประเภทเครื่องจักร เครื่องอุปโภคบริโภค ยารักษาโรค

ณานิต รามศิริ, "นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ...", หน้า ๔๐๗ .

^๒ Paul Sithi Amnuai, Finance and Banking in Thailand ...,

โคเขารวมสงคราม เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้สินค้าขาเข้าหยุดชะงัก ปริมาณความต้องการสินค้า จึงมีมากกว่าจำนวนสินค้า ประกอบกับปริมาณเงินหมุนเวียนในประเทศมีมาก เนื่องจากไทย สามารถขายข้าว ถั่ว และยางพารา ได้ในราคาสูงตั้งแต่ก่อนสงคราม และในระยะแรก ๆ ของสงครามซึ่งไทยได้รับประโยชน์จากนโยบายเป็นกลางในฐานะที่เป็นผู้ค้าวัตถุดิบเพราะขาย สินค้าได้ราคาดีขึ้นทั้งปริมาณที่ส่งออกสูง ดังนั้น ราคาสินค้าจึงสูงขึ้น ค่าครองชีพก็สูงขึ้นตาม ไปด้วย และเมื่อพอค่าที่แพงกำไรก็ถดถอยสินค้า สินค้าจึงขาดแคลนมากยิ่งขึ้นไปอีกจนรัฐบาล ต้องใช้วิธีการปันส่วน

วันที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๔๔ การรุกรานทางทหารของญี่ปุ่นได้เริ่มขึ้น ประเทศไทยยินยอม เปิดประเทศในฐานะที่เป็นดินแดนหยุดพัก (Staging area) ของญี่ปุ่น ในลักษณะของ พันธมิตรมิใช่ดินแดนที่ถกเถียงต่อรอง การค้าของไทยอยู่ในวงจำกัด คือ ทำการค้ากับประเทศ ญี่ปุ่น และประเทศที่ญี่ปุ่นยึดครองอยู่แทนการค้ากับประเทศพันธมิตรของหยุดชะงักลง สินค้า ออกของไทย คือ ข้าวและสินค้าที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์โดยตรง เช่น ถั่ว และยางพารา

ธนาคารแห่งประเทศไทย, วิวัฒนาการสยาม ธนาคารแห่งประเทศไทย พิมพ์ในงาน พระราชทานเพลิงพระศพ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันเสาร์ที่ ๑ เมษายน ๒๕๐๔ (พระนคร : หางหุ้นส่วนจำกัดศิวิพร, ๒๕๐๔), หน้า ๖๓ .

๒ แบล็คติน, จอห์น และเบนคา, แฮร์รี่ เจ. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่, แปลโดย ชันจิตติ อัมไพพรรณ และภรณ์ กาญจนันธุ์ (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์, ๒๕๒๑), หน้า ๒๓๘ และ ๒๖๓ .

๓ Vichitvong Na Pombhejara, Reading in Thailand's Political Economy (Bangkok : Printing Enterprise Co, Ltd, 1978), p. 244 .

ราคา สินค้าเขาลดคนอยลง แมแต่สินค้าจากญี่ปุ่นเนื่องจากการขาดแคลนการเดินเรือ สินค้า และเหตุการณ์ทางการเมือง^๒ อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณามูลค่าสินค้าเขาและสินค้าออกของไทย ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๔ - ๒๔๘๘ จะเห็นว่ามูลค่าสินค้าเขามีนีมากกว่าสินค้าออก มูลค่าการค้าอยู่ในฐานะเสียเปรียบตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๖ เป็นต้นมา คือ

ปี	มูลค่า (ล้านบาท) สินค้าเขา	สินค้าออก	มูลค่าการค้า
๒๔๘๔	๑๖๘.๘๔	๒๕๐.๐๘	+ ๒๑.๘๕
๒๔๘๕	๑๐๐.๘๐	๑๓๗.๗๑	+ ๓๖.๘๑
๒๔๘๖	๒๐๒.๗๖	๑๑๕.๗๓	- ๘๗.๐๓
๒๔๘๗	๑๕๖.๖๗	๘๔.๒๔	- ๖๘.๔๓
๒๔๘๘	๑๐๘.๓๓	๘๘.๘๖	- ๑๘.๘๗

ที่มา : Statistical Year Book of Thailand

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบล็คทิน, จอห์น และเบนคา, แฮร์รี่ เจ., ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้
สมัยใหม่, หน้า ๒๔๔.
^๒ เรืองเดียวกัน.

ทั้งนี้ เนื่องจากการที่ไทยลงนามในสัญญาเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น นโยบายทางการค้าของไทยจึงต้องเป็นไปในแนวทางเดียวกันด้วย คือ ถิ่นนโยบายทางเศรษฐกิจที่เอื้ออำนวยต่อความเป็นมหาอำนาจของญี่ปุ่น มุ่งแสวงหาวัตถุดิบป้อนแก่โรงงานอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น และเป็นแหล่งระบายสินค้าที่ผลิตแล้ว ในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ไทยส่งสินค้าไปขายญี่ปุ่นมากกว่า ๑๑๒ ล้านบาท ในขณะที่มูลค่าสินค้าออกทั้งหมด ๒๕๐ ล้านบาท คือ ประมาณ ๓๘ % ของมูลค่าสินค้าออกทั้งหมด และไทยซื้อสินค้าจากญี่ปุ่นประมาณ ๕๔ ล้านบาท จากมูลค่าสินค้าเข้าทั้งหมด ๑๒๑ ล้านบาท คิดเป็นประมาณ ๔๕.๐% ของมูลค่าสินค้าเข้าทั้งหมด และในปี พ.ศ. ๒๔๘๖ สินค้าที่ไทยส่งไปขายญี่ปุ่น เป็นมูลค่าประมาณ ๖๒ ล้านบาท จากมูลค่าของสินค้าออกทั้งหมด ๑๑๖ ล้านบาท (คิดเป็น ๕๓.๔๔ % ของมูลค่าสินค้าออกทั้งหมด) และมูลค่าสินค้าเข้าจากญี่ปุ่นมีมูลค่า ๑๓๔ ล้านบาท ในขณะที่มูลค่าสินค้าเขารวมทั้งสิ้น ๒๐๓ ล้านบาท (คิดเป็นมูลค่า ๖๖ % ของมูลค่าสินค้าเข้าทั้งสิ้น) คือ ใน พ.ศ. ๒๔๘๔ ไทยได้เปรียบดุลการค้ากับญี่ปุ่น ๕๘ ล้านบาท และอีก ๒ ปีต่อมา ไทยเสียดุลการค้ากับญี่ปุ่นถึง ๗๒ ล้านบาท ดุลการค้าและดุลการชำระเงินของไทยจึงเสื่อมโทรมลง

๒. ภาคเศรษฐกิจภายในประเทศ พิจารณาจากการแทรกแซงทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น นโยบายของรัฐบาลทางความเศรษฐกิจ การเงิน รวมทั้งการลงทุนภายในประเทศ ซึ่งมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และมีความสำคัญต่อระบบธนาคารพาณิชย์ด้วย โดยแนวโน้มที่ระบอบการปกครองถึงปัญหาเศรษฐกิจขั้นพื้นฐานของไทย คือ การกระจุกตัวของอำนาจทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นของบุคคลไม่กี่กลุ่ม ปัญหาหนี้สินและความยากจนของประชาชน ตลอดจนอุปนิสัยในการออม และความสนใจของประชาชนที่มีต่อปัญหาทางเศรษฐกิจ ซึ่งได้กล่าวไว้แล้วในบทแรก

ผาณิต รวมศิริ, "นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ...", หน้า ๕๗ .

๒.๑ การที่ไทยลงนามเป็นไมตรีกับญี่ปุ่น และประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร ใน พ.ศ. ๒๔๘๔ นั้น ดูเหมือนว่าประเทศทั้งสองอยู่ในฐานะมิตรประเทศที่เท่าเทียมกัน ความจริงแล้วไทยได้เสียอธิปไตยทางเศรษฐกิจหลายประการ นับตั้งแต่ไทยต้องงดความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับประเทศคู่ค้าซึ่งเคยติดต่อค้าขาย และค้าขายเฉพาะกับญี่ปุ่นและประเทศที่ญี่ปุ่นยึดครองได้ ซึ่งถือได้ว่า เป็นการตัดความสัมพันธ์กับยุโรปและอเมริกาอย่างกระตั้นหัน เป็นการทำลายอิทธิพลของจักรวรรดินิยมทางเศรษฐกิจของยุโรปในประเทศไทยอย่างนับพันพร้อม ๆ กับการเข้ามาของลัทธิจักรวรรดินิยมทางทหารของญี่ปุ่น โดยไขข้อตกลงและความพยายามในการไขข้อตกลงกรณญี่ปุ่น สวมแทน ผู้บริหาร และนักลงทุนชาวยุโรปที่ถูกบังคับให้ออกไปตามพระราชบัญญัติควบคุมและจัดการกิจการหรือทรัพย์สินของคนต่างด้าวบางจำพวกในภาวะคับขัน พ.ศ. ๒๔๘๔ และพระราชบัญญัติว่าด้วยชนชาติศัตรู และทรัพย์สินของชนชาติศัตรู พ.ศ. ๒๔๘๕

ในการครอบงำทางเศรษฐกิจ การเงินของไทย ญี่ปุ่นเริ่มโดย พยายามเสนอข้อตกลงในด้านการเงินแก่รัฐบาลไทย ๓ ประการ ดังนี้

- ๑) ให้เงินบาทและเงินเยนมีอัตราแลกเปลี่ยนเสมอกัน คือ ๑ บาทเท่ากับ ๑ เยน
- ๒) ให้ใช้เงินเยนในการชำระเงินระหว่างประเทศ
- ๓) ให้จัดการตั้งธนาคารกลาง เพื่อทำหน้าที่ทางการเงินแทนกระทรวงการคลัง และจางชาวนญี่ปุ่นเป็นที่ปรึกษาและหัวหน้าหน่วยงานที่สำคัญ ๆ ของธนาคาร รัฐบาลไทยไม่มีทาง

แบล็กกิน, จอห์น และ เบ็นคา, แฮร์รี่ เจ., ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้
หน้า ๔๒๕ - ๔๒๗ .

๒
ธนาคารแห่งประเทศไทย, "วิวัฒนาการสยาม...", หน้า ๒๘ - ๒๙ .

เลือกนอกจากอนุโลมตามคำขอของผู้ยื่นในสองข้อแรก เนื่องจากการที่ไทยต้องตัดความสัมพันธ์ทางการค้ากับประเทศอื่น ๆ ยกเว้นประเทศผู้ยื่น และประเทศในการยึดครองของผู้ยื่น เงินเยนจึงเป็นเงินตราที่ใช้ในการชำระหนี้ระหว่างประเทศโดยอัตโนมัติ สำหรับอัตราการแลกเปลี่ยนระหว่างเงินบาทและเงินเยนนั้น รัฐบาลไทยได้ออกพระราชบัญญัติเงินตราภาวะฉุกเฉิน พ.ศ. ๒๔๘๔ ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบการเงินของไทย ๔ ประการ คือ

๑) พระราชบัญญัติการเงินก่อนหน้า ซึ่งกำหนดให้มีการซื้อขายเงินปอนด์สเตอร์ลิงตามอัตราราชการถูกยกเลิก

๒) เงินเยน เป็นส่วนประกอบสำคัญของทุนสำรองเงินตราที่ถูกต้องตามกฎหมาย

๓) พันธบัตรรัฐบาลที่ไม่มีคอกเบี้ยเป็นส่วนประกอบของทุนสำรองเงินตรา

๔) เงินบาทลดค่าลงเสมอภาคกับค่าเงินเยน ทำให้เงินบาทลดค่าลง ร้อยละ ๓๖ กล่าวคือในเดือนเมษายน ๒๔๘๕ ค่าเงินบาท ๑๐๐ บาทเท่ากับ ๑๕๕.๗๐ เยน ดังนั้นค่าเสมอภาคของเงินบาทจึงเปลี่ยนจาก ๑ บาทเท่ากับทองคำหนัก ๐.๖๖๕ กรัม เป็น ๑ บาทเท่ากับน้ำหนักทองคำ ๐.๒๕๕ กรัม^๗

สำหรับข้อที่สาม รัฐบาลตกลงก่อตั้งธนาคารแห่งประเทศไทย โดยโอนเงินจากสำนักงานธนาคารชาติไทยซึ่งดำเนินงานมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๒ โดตราพระราชบัญญัติธนาคารแห่งประเทศไทย พ.ศ. ๒๔๘๕ กำหนดให้ธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นองค์การอิสระและพระราชกฤษฎีกากำหนดกิจการธนาคารแห่งประเทศไทย พ.ศ. ๒๔๘๕ ซึ่งมีพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย ดำรงตำแหน่งผู้ว่าการธนาคาร และมีบุคคลากรเป็นชาวไทยทั้งสิ้น

^๖ Vichitwong Na Pombhejara, Reading in Thailand's Political Economic, p. 427.

^๗ Ibid.,

^๘ สุรภักษ์ มุนนาค และวณี จงศิริวัฒน์, การเงินและการธนาคาร, หน้า ๒๖ .

เป็นผลให้เกิดสถาบันการเงิน ที่มีหน้าที่ควบคุมปริมาณเงิน และปริมาณเครดิตของประเทศ รวมทั้งควบคุมการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ด้วย

ในขณะเดียวกัน ญีปุ่นได้กู้เงินจากไทยเพื่อใช้จ่ายในกิจการทหารญี่ปุ่นโดยธนาคารโยโกฮามาส เปะเชียลของญี่ปุ่นเบิกเงินเกินบัญชีจากสำนักงานธนาคารชาติไทย ในระหว่าง ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๔๔ ถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๕ เป็นจำนวน ๓๘ ล้านบาทเศษ ในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ ๔ ต่อปี ชำระเงินคืนเป็นทองคำในราคา ๑ กรัมบริสุทธิต่อ ๐.๓๖ บาท และงวดต่อ ๆ มาคือ ในงวดที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๔๔๕) งวดที่ ๓ (มกราคม - มิถุนายน ๒๔๔๖) ใช้วิธีเครดิตบัญชีซึ่งกันและกัน คือ ธนาคารโยโกฮามาส เปะเชียล กรุงเทพฯ ตั้งธนาคารแห่งประเทศไทยญี่ปุ่นให้เครดิตบัญชีธนาคารแห่งประเทศไทยที่ธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นเงินเยนพิเศษ แล้วธนาคารแห่งประเทศไทยเครดิตบัญชีธนาคารโยโกฮามากรุงเทพฯ เป็นเงินบาท ญี่ปุ่นจะชำระคืนเป็นเงินเยน ซึ่งไทยสามารถนำไปซื้อทองคำจากญี่ปุ่นได้ เมื่อประเทศไทยต้องการ โดยมีเหตุผลพอสมควร ซึ่งปรากฏว่าในงวดที่ ๒, ๓ และงวดที่ ๒๔๔๗ ญี่ปุ่นยอมให้ไทยซื้อทองคำได้เพียงร้อยละ ๕๐, ๒๑ และ ๑๘ ตามลำดับ

^๑ Vichitvong Na Pombhejara, Reading in Thailand's Political Economic, p. 427.

^๒ ธนาคารแห่งประเทศไทย "วิวัฒนาการสยาม...", หน้า ๗๗, ๗๘.

^๓ กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่เพิ่ม พพ ๒/๒ : ๒ สงครามโลกครั้งที่ ๒ (สงครามมหาเอเชียบูรพา ๑) "เรื่องที่ ๒ ญี่ปุ่นขอกู้เงินในระหว่างสงคราม".

^๔ ธนาคารแห่งประเทศไทย, "วิวัฒนาการสยาม...", หน้า ๗๘.

ผู้ยื่นพยายามกู้เงินจากไทยในลักษณะเดียวกันในงวดต่อ ๆ ไป รัฐบาลไทยเห็นว่า ผู้ยื่นเขาเปรียบประเทศไทยมากเกินไป เพราะผู้ยื่นอาจนำเงินที่กู้ไปดำเนินการเกี่ยวกับการค้า ซึ่งนอกเหนือจากวัตถุประสงค์ทางทหาร จึงได้ขอให้ผู้ยื่นชดเชยโดยส่งสินค้าประเภทเครื่องจักร และสิ่งของที่ไทยต้องการแทนเงินเยนเท่าที่ไทยจ่ายให้ผู้ยื่นไป แต่ไม่อาจเป็นที่ตกลงได้ ใน ที่สุดธนาคารแห่งประเทศไทยจำเป็นต้องพิมพ์ธนบัตรเพิ่มขึ้น ความต้องการในขณะนั้น รวมทั้งเพื่อให้ออกกัณฑ์ผู้ยื่นไปชดเชย ปรากฏว่าออกกัณฑ์ผู้ยื่นได้ใช้จ่ายเงินเป็นจำนวน ดังนี้

<u>ระยะเวลา</u>	<u>จำนวน (บาท)</u>
ธันวาคม ๒๔๔๔ - มิถุนายน ๒๔๔๕	๒๓,๕๕๕,๕๘๓
กรกฎาคม ๒๔๔๕ - ธันวาคม ๒๔๔๕	๑๕๒,๓๐๕,๕๐๐
มกราคม ๒๔๔๖ - มิถุนายน ๒๔๔๖	๕๑๔,๐๐๐,๐๐๐
กรกฎาคม ๒๔๔๖ - ธันวาคม ๒๔๔๖	๓๕๕,๔๐๐,๐๐๐
รวม	๑,๕๓๐,๑๐๑,๐๘๓

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย, รายงานประจำปีของธนาคารแห่งประเทศไทย
พ.ศ. ๒๔๔๘ (พระนคร : ธนาคารแห่งประเทศไทย, ๒๔๔๘), หน้า ๔

ปรากฏว่าจำนวนเงินของผู้ยื่นจากรัฐบาลไทย จากเดือนธันวาคม ๒๔๔๔ ถึงมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๖ เป็นเงินรวมทั้งสิ้น ๕๕๑,๓๐๑,๐๘๓ บาท หรือประมาณปีละ ๑๕๖,๓๐๐,๐๐๐ บาท

๖ วนาธิศ รวมนศิลป์, "นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ...", หน้า ๔๕๓.

นั้น สูงกว่ารายจ่ายทั้งหมดของรัฐบาลในแต่ละปี ยิ่งสงครามยิ่งเชื้อออกไปยิ่งก็ยิ่งกู้เงิน
มากขึ้น ใน พ.ศ. ๒๔๘๔ อนุมัติเงิน ๕๑๔ ล้านบาท ในขณะที่รายรับของประเทศมีเพียง
ปีละ ๒๐๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท

ผลของสงครามและการครอบงำทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นที่มีต่อภาคเศรษฐกิจภายใน
ประเทศ คือ เกิดภาวะเงินเฟ้อ สินค้าขาดแคลนราคาแพงและค่าครองชีพสูง

ภาวะเงินเฟ้อ ตามความหมายกว้างหมายถึงภาวะทางเศรษฐกิจที่สินค้ามีราคาสูงขึ้น
และค่าของเงินบาทลดลง สำหรับภาวะเงินเฟ้อในประเทศไทยระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒
นั้น เป็นเงินเฟ้อลักษณะที่เกิดจากสาเหตุของแรงดึงของอุปสงค์ (Demand-Pull Inflation)
กล่าวคือ อุปสงค์ ขยายตัวรวดเร็วกว่าอุปทาน เนื่องจาก

๑. ปริมาณสินค้าเข้าที่ไทยต้องการหยุดชะงัก ในขณะที่ไทยต้องส่งสินค้าออกที่ญี่ปุ่น
ต้องการเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นภาวะสงครามทำให้การผลิตเครื่องอุปโภคบริโภคมีน้อย
เมื่อเทียบสัดส่วนกับความต้องการทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ

๒. เงินบาทลดค่าลงดังที่กล่าวมาแล้ว และธนาคารแห่งประเทศไทยได้ออกธนบัตร
หมุนเวียนเป็นจำนวนมาก ดังนี้

๑ แดมสุข นุมนนท์, พินอคคีต, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เรื่องศิลป์, ๒๕๒๒),

หน้า ๑๘๐ .

๒ เรืองชัย มระกานนท์, การเงินและการธนาคารในประเทศไทย, หน้า ๔๖๘ .

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓๓ .

ปริมาณธนบัตรที่พิมพ์ออกใช้ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๔ - ๒๔๘๘

พ.ศ.	บาท
ธันวาคม ๒๔๘๔	๓๒๒,๒๔๘,๑๑๗
ธันวาคม ๒๔๘๕	๕๖๖,๑๓๒,๒๑๐
ธันวาคม ๒๔๘๖	๘๕๒,๗๗๔,๓๖๘
ธันวาคม ๒๔๘๗	๑,๕๕๘,๓๕๘,๓๑๗
ธันวาคม ๒๔๘๘	๒,๕๖๐,๕๘๗,๔๐๘

ที่มา : W.A.M. Doll, Report of the Financial Advisor
1941 - 1950, p. 54

ตามทฤษฎีปริมาณเงิน การขยายปริมาณเงินในอัตราสูงอย่างรวดเร็ว มีผลต่อระดับราคาสินค้า ดังนั้นสินค้าจึงราคาสูง และสูงกว่ารายได้ของประชาชนโดยทั่วไป ภาวะเงินเฟ้อนี้ อาจวัดได้จากดัชนีราคาผู้บริโภค (Consumer Price Index) ดัชนีราคาขายส่ง (Wholesale Price Index) รวมกับปริมาณเงิน ดังนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑ ๕
เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖๘ - ๕๗๓.

ปริมาณเงิน พ.ศ. ๒๔๘๔-๒๔๘๘ (ล้านบาท)

ปี	ธนบัตร	เงินฝากเพื่อเรียก	ปริมาณเงินทั้งสิ้น
๒๔๘๔	๒๘๗	๗๗	๓๖๔
๒๔๘๕	๓๖๕	๑๐๘	๔๗๓
๒๔๘๖	๑,๑๒๕	๒๔๘	๑,๓๗๓
๒๔๘๘	๑,๗๒๕	๔๓๒	๒,๑๕๗

ที่มา : Jame C. Ingram, Economic Changes in Thailand ..., p. 164

ดัชนีราคาผู้บริโภค พ.ศ. ๒๔๘๔ - ๒๔๘๘

เลขดัชนีหมวด

ปี	เดือน	ราหหาร	เครื่องนุ่งห่ม	แสงสว่าง/ เชื้อเพลิง	ค่าเช่า บ้าน	เบ็ดเตล็ด	ดัชนี	อำนาจซื้อ ของเงินบาท
๒๔๘๔	ม.ค. - ธ.ค.	๑๔๐.๗๑	๒๕๘.๘๖	๑๓๕.๘๑	๑๐๐	๑๖๑.๒๕	๑๓๒.๑๐	๗๕.๒๔
๒๔๘๕	ม.ค. - ธ.ค.	๑๔๓.๓๖	๔๕๑.๐๘	๑๕๔.๕๐	๑๐๐	๒๓๕.๗๗	๑๗๖.๔๘	๕๖.๕๐
๒๔๘๖	ม.ค. - ธ.ค.	๒๔๐.๖๔	๑๔๐๕.๔๐	๑๒๘.๕๐	๑๐๖.๔	๑๔๓.๐๘	๒๒๑.๕๒	๔๖.๐๖
๒๔๘๗	ม.ค. - ธ.ค.	๕๔๘.๓๒	๕๘๘๓.๗๘	๒๒๘.๗๓	๑๐๖.๔	๕๓๘.๔๘	๔๖๖.๘๗	๒๑.๔๒
๒๔๘๘	ม.ค. - ธ.ค.	๑๓๔๘.๓๗	๖๓๑๖.๒๒	๔๔๘.๕๕	๑๐๖.๔	๘๘๕.๑๒	๘๐๔.๖๖	๑๑.๐๕

ที่มา : กระทรวงพาณิชย์, ดัชนีราคาสินค้า (เอกสารกรมเศรษฐกิจการพาณิชย์).

อ้างโดย วัฒนิก รวณศิลป์, "นโยบายการพัฒนาทางเศรษฐกิจสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. ๒๔๘๑ - ๒๔๘๘," หน้า ๔๔๔.

คัชนีราคาขายส่งรวมภาค พ.ศ. ๒๕๔๔ - ๒๕๔๗

พ.ศ. ๒๕๔๑ เป็นปีฐาน = ๑๐๐ เลขคัชนีรวมภาค

พ.ศ.	วัตถุประสงค์กิจกรรม	อาหาร	เครื่องปรุงรส	หนังสือพิมพ์	ผ้า	เชื้อเพลิง	โลหะ	เครื่องมือก่อสร้าง	เคมีภัณฑ์	เบ็ดเตล็ด	คัชนีรวม
๒๕๔๔	๑๕๘.๗๘	๒๒๓.๕๓	๑๐๔.๗๘	๑๓๖.๕๘	๕๕๒.๒๙	๒๕๕.๔๓	๓๙๒.๒๓	๑๖๖.๓๙	๑๓๓.๗๘	๒๒๖.๕๗	๒๒๔.๗๐
๒๕๔๕	๑๖๖.๗๗	๒๔๗.๑๒	๑๕๔.๕๓	๒๖๑.๔๐	๑,๐๐๓.๙๐	๖๕๒.๕๔	๖๕๓.๒๐	๑๕๖.๖๘	๔๓๗.๖๗	๓๖๔.๔๒	๒๔๙.๒๐
๒๕๔๖	๑๕๘.๑๓	๒๕๑.๑๕	๒๓๒.๖๓	๔๔๘.๓๓	๒,๒๖๔.๐๐	๑,๑๖๖.๑๑	๑,๙๘๓.๘๐	๗๒๘.๘๒	๙๙๕.๖๖	๑,๖๓๗.๓๕	๓๑๔.๔๔
๒๕๔๗	๑๘๘.๒๙	๓๙๓.๕๖	๔๐๘.๐๒	๗๒๕.๓๐	๗,๒๓๖.๐๐	๑,๑๙๙.๐๖	๒,๐๔๔.๓๐	๕๓๘.๕๘	๑,๕๒๗.๘๘	๑,๑๙๓.๔๓	๔๓๔.๑๒

ที่มา : กระทรวงพาณิชย์, คัชนีราคาขายส่งรวมภาค พ.ศ. ๒๕๓๔ - ๒๕๓๗ (เอกสารกรมเศรษฐกิจพาณิชย์).

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เมื่ออุปสงค์ของสินค้ามีสูงกว่าอุปทาน และไม่มีที่ท่าว่าจะมีผู้ใดแก้ไขสถานการณ์ได้ พอลค้า ประชาชนต่างก็หวาดกลัว เกรงว่าจะเกิดความอดอยาก จึงได้มีการกักตุนสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคเพื่อหวังผลกำไรและป้องกันความอดอยาก มีการกวานซื้อสินค้ามากมายจากตลาดทั่วราชอาณาจักรด้วยราคาสูง ตั้งแต่ วัว ควาย เครื่องมือการเกษตร เช่น ขวาน ซ่อน คราด เคียว จอบ เสียม ฯลฯ ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะประกาศห้ามการซื้อขายสินค้าจำเป็นต่อการประกอบอาชีพการกรรม ก็ยังมีผู้แอบอ้างอำนาจทหารในการซื้อขายอยู่เนือง ๆ ประกอบกับกองทัพญี่ปุ่นได้ใช้เงินในการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย เป็นต้นว่า ให้ราคาสินค้าสูงกว่าปกติ เช่น วัวราคาปกติตัวละ ๕๐ - ๘๐ บาท ทหารญี่ปุ่นที่กาญจนบุรี ให้ราคาถึง ๓๐๐ บาท และจากการค้ากำไรเกินควรของพอลค้าชาวไทย และต่างชาติที่ยังคงดำเนินธุรกิจอย่างหลบ ๆ เลี่ยง ๆ นอกจากนั้นทหารญี่ปุ่นยังให้ตัวแทนออกไปกวานซื้อสินค้าในตลาดด้วยราคาสูง และเมื่อสินค้าชนิดนั้น ๆ ขาดแคลนลงทุกที ก็ปล่อยสินค้าออกทีละน้อยในราคาสูงยิ่งขึ้นไปอีก เช่น พศุติกรรมของราน ชิงโก คาเนโบ มาคิอิ เป็นต้น

ตลาดการค้าในประเทศจึงปั่นป่วน ประชาชนยากจนอดอยาก ค่าครองชีพถีบตัวขึ้นสูงถึง ๗ เท่าตัว ราคาสินค้าสูงชันอย่างมาก เช่น ใน พ.ศ. ๒๔๘๘ ราคาน้ำตาลสูงกว่าปี ๒๔๘๐ - ๒๔๘๓ ถึง ๓๙ เท่า ราคาเหล็ก ๖๙ เท่า ราคาเสื่อผ้า ผ้าย ๔๓ เท่า เป็นต้น จะเห็นได้ว่าในครั้งนั้นค่าครองชีพ กังนั

ศูนย์วิทยพัทยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่แฟ้ม พพ ๒/๒ : ๖ สงครามโลกครั้งที่ ๒
(สงครามมหาเอเชียบูรพา ๑) "บันทึกการสนทนาระหว่าง พลโททานนายกรัฐมนตรึ กับ พลโททานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่น ที่ทำเนียบสำนักคีรัย ๖ เมษายน ๒๔๘๗".

James C., Ingram, Economic Changes in Thailand..., pp. 164-165 .

ดัชนีราคาครองชีพ พ.ศ. ๒๔๘๔ - ๒๔๘๘ (ปี ๒๔๘๑ = ๑๐๐)

ปี	กรุงเทพฯ	ทั่วราชอาณาจักร
๒๔๘๔	๑๓๒.๕๐	๑๐๐
๒๔๘๕	๑๓๕.๕๕	๒๘๖
๒๔๘๖	๒๕๑.๕๖	๓๓๒
๒๔๘๗	๔๐๕.๐๗	๕๐๕
๒๔๘๘	๑,๐๖๕.๕๔	๘๒๖

ที่มา : W.A.M. Doll, Report of Financial Advisor
1941 - 1950, p. 55

๒.๒ นโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาลเป็นนโยบายทางเศรษฐกิจแบบชาตินิยมของจอมพล ป.พิบูลสงคราม และนโยบายการดำเนินงานเพื่อเผชิญกับภาวะสงคราม

นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจของจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างชาติในระบบชาตินิยมแบบเขมขน ซึ่งเป็นการสร้างเสถียรภาพทางการเมืองของประเทศเป็นพลังในการต่อต้าน ป้องกันการรุกรานเพื่อสร้างชาติของตน รัฐบาลจึงจำเป็นต้องปลูกฝังความรู้สึกชาตินิยมให้แก่ประชาชน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในประเทศให้เกิด

ปริทัศน์, "นโยบายต่างประเทศของไทยระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๗๓ - ๒๔๘๘" (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาการต่างประเทศและการทูต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖), หน้า ๔๔.

ความเชื่อว่าลัทธิชาตินิยมจะเป็นสิ่งที่ทำให้ชาตินิยมใหญ่

ประเทศไทยเพิ่งได้รับอิทธิพลทางการศาลและทางภาษีกฎหมาย จากการแก้ไขสนธิสัญญาไม่เป็นธรรม สำเร็จสมบูรณ์ตั้งแต่ปลาย พ.ศ. ๒๔๘๒ อิทธิพลการครอบงำเศรษฐกิจไทยของชาวต่างชาติทั้งทางตรงและทางอ้อม และปัญหาเขตแดนทางตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ได้สร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันระหว่างคนไทย ดังนั้นจุดมุ่งต่อต้านของชาตินิยมทางเศรษฐกิจของไทยในระยะนี้ คือ ชาวจีน และชาวตะวันตกที่โคครอบงำเศรษฐกิจไทยมาเป็นระยะเวลาช้านาน เพื่อให้ "ชาติไทยได้เอกราชในทางเศรษฐกิจให้จงได้" ให้ไทยชายไทยชื่อ^๑ เพราะว่า "ชาติของเราเสียเปรียบชาวจีนเหลือเกิน เรามองกว่าเราเป็นคนไทยสืบสืบหลาน แต่อพยพมาจากที่ต่าง ๆ และผสม ฯลฯ มากที่สุดมาจากจีน พวกจีนใหม่สำคัญมาก เช่น บี แอล ฮิว คิวแกเป็นจีนและเป็นผู้แทนหญิง ลูกเป็นไทย เป็นอาจารย์ผู้พาเรื่องเขื่อนน้ำอีกหลายต่อหลายแห่ง ฉะนั้นปัญหาเรื่องคนจีนและอิทธิพลของจีนจึงมีความสำคัญมาก"^๒ และรัฐบาลเล็งเห็นว่ากลุ่มบุคคลที่กุมพลังทางเศรษฐกิจ ย่อมเป็นกลุ่มที่สามารถบันดาลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ได้เสมอ กลุ่มบุคคลกลุ่มนั้น คือ ชาวจีนซึ่งได้รับความสำเร็จในกิจกรรมทางเศรษฐกิจสาขาต่าง ๆ ถึง ร้อยละ ๘

^๑ นานทิศ รวมศิลป์ "นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจ สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ... " หน้า ๕๓ .

^๒ คำแถลงการณ์ จอมพล ป. พิบูลสงคราม กระทรวงมหาดไทย รายงานการประชุมข้าหลวงประจำจังหวัด พ.ศ. ๒๔๘๔ เล่ม ๑ (ม.ป.ท. ม.ป.ป.), หน้า ๕๒ .

^๓ กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีพิเศษ เสาร์ ๓ พฤษภาคม ๒๔๘๓ "เรื่องพระราชบัญญัติพรกการเมือง", หน้า ๖ .

^๔ Donald, E. Nuechterlein, Thailand and Stuggle for Southeast Asia (Ithaca, New York : Cornell University Press, 1965), pp. 73 - 80 .

เมื่อไทยเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น ในสงครามโลกครั้งที่ ๒ ไทยต้องประสบปัญหาทางเศรษฐกิจและการเงินดังที่กล่าวมาแล้ว รัฐบาลจำเป็นต้องใช้ความเข้มงวดและการตัดสินใจที่รวดเร็วในการแก้ปัญหาต่าง ๆ การใช้อำนาจเผด็จการโดยิระบบชาตินิยมเป็นเครื่องมือ จึงเป็นไปได้ควบคู่กับการแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้า นโยบายของรัฐบาลไทยในระยะนี้ คือ รักษาผลประโยชน์ของประเทศ ไม่เข้าข้างญี่ปุ่น หรือต่อต้านอังกฤษ หากเป็นการสนับสนุนคนไทย นอกจากนั้นการเข้าร่วมสงคราม รัฐบาลจำเป็นต้องระดมสรรพกำลังของชาติเพื่อใช้ในทางที่เป็นประโยชน์ต่อราชการทหาร โดยแทรกแซงกิจการทางเศรษฐกิจของประเทศทุกชั้นตอน

จากสถานการณ์พื้นฐานทั้งสองประการ รัฐบาลจึงได้ดำเนินการโดยการโฆษณาชักชวน จูงใจ สร้างคำขวัญ โดยผ่านสื่อสารมวลชนต่าง ๆ เช่น วิทยุ หนังสือพิมพ์ ละคร และประกาศรัฐนิยมฉบับต่าง ๆ ให้ประชาชนตระหนักถึงความป็นชาติไทยและให้

กอบกู้ชาติไทยไว้ด้วยการค้าขาย การทำมาหากินให้เกิิดประโยชน์แก่ไทยเราเอง ต้องเริ่ม แข่งขันกับชาวต่างชาติที่ทำการค้าขายอยู่ในบ้านเราในเวลานี้ ... ช่วยกันทุกชุมชนของไทย มีคนไทยค้าขายและมีคนไทยเป็นคนซื้อ ไม่ใช่ต่างชาติช่วยไทยซื้ออย่างเดียว เหมือนอย่างที่เป็นอยู่ทุกวันนี้...คนไทยต้องซื้อของไทยก่อนอื่น ต้องชอบของไทย ต้องนี้กว่าของไทยดีกว่าของต่างประเทศเสมอ ถ้าเราทำได้ดังนี้ อิทธิพลในการทำมาหากินและการค้าขายปัจจุบันนี้ก็จะเกิดขึ้น

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หอการค้าไทย, "ประวัติการค้าไทย" ในหนังสืออนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายสง่า วรณศิษฐ์, (พระนคร : บริษัทพิมพ์, ๒๕๑๑), หน้า ๒๕๕ - ๓๐๑ .

รัฐบาลแทรกแซงกิจการทางด้านการเศรษฐกิจ โดยการออกกฎหมายส่งเสริมบทบาททางเศรษฐกิจของชาวไทย และกีดขวางชาวต่างชาติทั้งทางด้านการถือกรรม อุตสาหกรรม และพาณิชย์กรรม เช่น การสงวนอาชีพบางอย่างไว้ให้คนไทย ส่งเสริมร้านค้าของคนไทย ส่งเสริมธนาคารพาณิชย์และการประกันภัย ออกกฎหมายให้เงินกู้แก่ผู้ต้องการประกอบอาชีพต่าง ๆ กฎหมายจำกัดถิ่นที่อยู่ของชาวต่างชาติ กฎหมายบังคับเก็บภาษีแก่ธุรกิจชาวต่างชาติ ฯลฯ

รัฐบาลส่งเสริมการผลิตเพื่อแก้ไขสภาวะเงินเฟ้อซึ่งเชื่อว่า หากการผลิตขยายต่อระดับเงินเพื่ออาจลดน้อยลง แต่การผลิตนั้นดำเนินการตามนโยบายชาตินิยม คือ รัฐบาลควบคุมกลไกการผลิตของโรงงานอุตสาหกรรมทุกชนิดเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๕ ห้ามโรงงานอุตสาหกรรม ๒๕ ประเภท ขาย ให้ ให้เช่า โอน หรือ เปลี่ยนกรรมสิทธิ์ ไม่ว่าโดยตรงหรือโดยปริยาย จนถึงบังคับซื้อโรงงานอุตสาหกรรมเอกชนที่รัฐบาลเห็นว่ามีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและสังคมของชาติ ใน พ.ศ. ๒๔๘๖ หรือไม่ก็ควบคุมการค้าเงินงาน และ/หรือ การจำหน่ายของโรงงานที่ไม่ถูกยึด ยิ่งกว่านั้นรัฐบาลยังโอนกิจการค้าของชาวต่างประเทศมาดำเนินการเอง เช่น สัมปทานป่าไม้ เหมืองแร่ โรงงานยาสูบ โรงงานฟอตอนัง โรงงานกลั่นน้ำมัน โรงงานทำสบู่ การสาธารณูปโภค ฯลฯ ตลอดจนจัดตั้งกิจการค้าของไทยทั้งในรูปของบริษัทที่รัฐถือหุ้น หรือเป็นเจ้าของเองทั้งหมด เช่น บริษัทจังหวัด จำกัด บริษัทชาวไทย จำกัด บริษัทเกลือไทย จำกัด บริษัทประมงไทยพานิชย์มาจล จำกัด บริษัทเดินเรือทะเล จำกัด บริษัทไทยนิยม จำกัด ฯลฯ

^๑ เรืองชัย มะระกานนท์, การเงินและการธนาคารในประเทศไทย, หน้า ๔๘๑ .

^๒ นานิต รามศิริ, "นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม...", หน้า ๔๕๘ .

^๓ เรืองเกียรติ, หน้า ๑๐๔ - ๑๓๓ .

จะเห็นว่า แม้สงครามจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเศรษฐกิจ ภาคการลงทุนในประเทศไทยได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลในระดับหนึ่ง แต่การผลิตที่เกิดจากการลงทุนของเอกชนซึ่งระดมจากเงินออมคงเดิมในภาวะปกติ ไม่อาจขยายตัวได้ กิจกรรมธนาคารพาณิชย์ของไทยจึงเจริญขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยหันไปลงทุนด้านพันธบัตรรัฐบาลแทน

ภูมิหลังทางการเมือง

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ในทางนิตินัยเป็นการที่คณะราษฎรได้นำระบอบประชาธิปไตยที่มีการปกครองระบบรัฐสภามาใช้ แทนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช แต่ในทางพฤตินัยแล้ว เป็นแต่เพียงการเปลี่ยนแปลงการปกครองเพียงรูปแบบ เพราะแท้จริงอำนาจการปกครองได้เปลี่ยนจากพระมหากษัตริย์มาเป็นของข้าราชการ และทหารที่มีกำลังสนับสนุน สถาบันการเมืองที่กำหนดเป็นเพียงรูปแบบที่สร้างความชอบธรรมในการใช้อำนาจเท่านั้น

รัฐบาลของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม บริหารประเทศระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๑ - ๒๔๘๗ ปกครองแบบเผด็จการ และส่งเสริมชาตินิยม การดำเนินนโยบายต่าง ๆ จึงขึ้นกับนโยบายของท่านผู้นำเป็นสำคัญ และแน่นอนที่สุดโครงการต่าง ๆ หรือมาตรการต่าง ๆ รวมทั้งโครงการทางเศรษฐกิจย่อมเป็นโครงการที่ผูกพันกับระบบชาตินิยมทั้งสิ้น

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีขณะที่ประเทศต้องเตรียมตัวรับสถานการณ์สงครามซึ่งเริ่มขึ้นในยุโรป คณะทหารและคณะผู้บริหารเห็นว่า เป็นเวลาที่ต้องการ

เกียรติชัย พงษ์พานิชย์, "การปฏิวัติ ๒๔๗๕" ใน สัปดาห์การเมือง,
ชัยอนันต์ สมุทวณิช, เศรษฐพร คูศิริพิทักษ์ และ แสง รัตนมงคลมาตี, บรรณาธิการ,
(พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔) หน้า ๘๓.

ผู้นำที่เข้มแข็ง รัฐบาลจึงมีฐานสนับสนุนจากทั้งกลุ่มทหารโดยเฉพาะกองทัพบก และพลเรือนที่นิยมประชาธิปไตย เพราะรัฐบาลได้ตั้งหลวงประดิษฐมนูธรรม ผู้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองมารวมด้วย อีกทั้งนายกรัฐมนตรียังกุมตำแหน่งสำคัญ ๆ เช่น กระทรวงกลาโหมมหาดไทย การต่างประเทศ รัฐบาลจึงมีเสถียรภาพมาก

ค่านโยบายการต่างประเทศ เมื่อสงครามเกิดขึ้นในยุโรป ไทยมุ่งรักษาความเป็นกลาง และรักษาเอกราช พร้อม ๆ กับขยายความสัมพันธ์ทางการค้า และขยายผลประโยชน์ของไทยในเอเชียอาคเนย์ เช่น ใน ลาว เขมร ก่อนที่ไทยจะรวมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น ประเทศไทย โดยเฉพาะนายกรัฐมนตรีขณะนั้นมีความประทับใจประเทศญี่ปุ่นในแง่ที่ว่าญี่ปุ่นมีความคล้ายกับไทย คือ เป็นประเทศในเอเชียที่เปิดประเทศโดยการค้าขายกับตะวันตก และได้รับอิทธิพลจากแรงกระตุ้นภายนอก มีการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยเหมือนกันแต่ภายในระยะเวลา ๕๐ ปี ญี่ปุ่นสามารถเอาชนะประเทศรัสเซีย ซึ่งเป็นมหาอำนาจประเทศหนึ่งในยุโรปได้^๒ นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังยอมแก้ไขสนธิสัญญาไม่เสมอภาคกับไทยด้วย อิทธิพลของญี่ปุ่นเริ่มขยายตัวในประเทศไทย ตั้งแต่ศตวรรษที่ ๒๐ เป็นต้นมา การขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นในเอเชียเป็นการท้าทายอำนาจของอังกฤษและฝรั่งเศสที่มีอยู่เดิม ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและญี่ปุ่น จึงเป็นการประจัญหน้ากับอิทธิพลของอังกฤษและฝรั่งเศส^๓ โดยเฉพาะเมื่อไทยปรับปรุงกองทัพและเรียกกองกั้นแดนที่เสีย

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ Donald, E. Muechterlein, Thailand and Stuggle for Southeast Asia (Ithaca, New York : Cornell University Press, 1965), p. 67.

^๒ Ibid., pp. 24 - 25 .

^๓ Ibid., p. 68 .

ให้ฝรั่งเสสกลับคืน ประเทศไทยยังได้รับการสนับสนุนจากญี่ปุ่น^๑

เมื่อญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกในประเทศไทย วันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ รัฐบาลไทยยอมตกลงให้กองทัพญี่ปุ่นเดินทัพไปมลายูและพม่า และลงนามเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น กับประกาศสงครามกับอังกฤษและอเมริกาในวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๘๕ ประเทศไทยต้องให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่นในทุก ๆ ด้าน การประกาศสงครามกับประเทศสัมพันธมิตร มีผลให้กิจการต่าง ๆ ของชาวตะวันตกในประเทศไทยถูกยึด เปิดโอกาสให้เจ้าของประเทศเขาสวมรอยดำเนินการแทน รวมทั้งกิจการธนาคารพาณิชย์ด้วย นอกจากนี้ขอเรียกช่องทางทางการเงินของญี่ปุ่นเป็นจุดกำเนิดอย่างรวดเร็วของธนาคารชาติของไทย ซึ่งได้มีการพยายามจัดตั้งมาเป็นเวลานานล่วงหน้าแล้ว

ธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒

ตามที่ได้อธิบายเศรษฐกิจ การเงิน และการเมือง ในประเทศไทยในระยะเวลาดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าเป็นระยะเวลาที่เศรษฐกิจการเงินและการเมืองมีความแปรปรวนไม่แน่นอน ธนาคารพาณิชย์ในระยะนี้สามารถเจริญเติบโตอย่างมั่นคงเป็นปกติ ทั้งนี้อาจพิจารณาได้จากสองประการ คือ

๑. การพัฒนาเศรษฐกิจการค้าของไทยก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ และความต้องการสถาบันการเงินเพื่อเอื้ออำนวยความสะดวกในการค้า และเป็นแหล่งทุนในการค้า
๒. สถานการณ์ระหว่างสงครามที่เปิดโอกาสให้กิจการธนาคารขยายตัว

^๑ Ibid., pp. 69 - 70.

๑. การพัฒนาเศรษฐกิจการค้าของไทยก่อนสงครามโลกและความต้องการสถาบันการเงิน เพื่อเอื้ออำนวยความสะดวกในการค้าและเป็นแหล่งเงินทุน

ก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ ถึงแม้ว่าระบบเศรษฐกิจไทยจะพัฒนาไปอย่างแข็งแกร่ง แต่การค้าระหว่างประเทศเจริญเติบโตอย่างสม่ำเสมอ เห็นได้จากมูลค่าสินค้าเข้า สินค้าออก ที่มีปริมาณมากขึ้น นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๐ - ๒๔๕๑ รายได้จากการค้าขาวมีมากกว่า ๑ ล้าน ปอนด์ และได้จากไร่จาก คีบูก และยางพารา ซึ่งเป็นสินค้ายุทธปัจจัยที่ทุกประเทศต้องการใน ขณะนั้น มูลค่าเฉลี่ยของสินค้าสำคัญ ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๕ - ๒๔๕๐ ดังนี้ คือ

ข้าว ๘๖.๕ ล้านบาท

ยาง ๑๘.๘ ล้านบาท

คีบูก ๒๕.๖ ล้านบาท

จำนวนเรือสินค้าและเรือบรรทุกที่มีอับเฉา เข้า/ออก ประเทศไทย จาก
นอร์เวย์ อังกฤษ ญี่ปุ่น เกาหลี จีน

พ.ศ.	จำนวนเรือเข้า(ลำ)	จำนวนเรือออก(ลำ)
๒๔๕๐	๘๒๔	๘๒๔
๒๔๕๑	๘๘๘	๘๘๗
๒๔๕๒	๕๕๕	๕๖๑
๒๔๕๓	๖๒๕	๖๑๖
๒๔๕๔	๕๕๑	๕๕๘

ที่มา : กองประมวลสถิติพยากรณ์, สถิติพยากรณ์รายปีประเทศไทย บรรพที่ ๒๑
พ.ศ. ๒๔๕๒ - ๒๔๕๗ (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
๒๔๗๓), หน้า ๓๘๕.

นโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมของคณะราษฎรยังมุ่งเสริมสร้างอุตสาหกรรมรากฐาน เพื่อส่งเสริมการผลิตของเอกชน และส่งเสริมสถาบันออมทรัพย์ อีกทั้งนโยบายของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม มุ่งสร้างอุตสาหกรรมและกิจการค้า ซึ่งมีรัฐบาลควบคุมและมีหุ้นส่วนด้วย ความต้องการแหล่งเงินทุนและสถาบันการเงิน เพื่อเอื้ออำนวยความสะดวกในการค้าจึงมีอยู่สูง แต่สถาบันการเงินของไทยในขณะนั้น อันได้แก่สหกรณ์ ธนาคารออมสิน บริษัทประกันภัย มีน้อยมาก และมีบทบาทในทางการเงินในวงแคบ ธนาคารพาณิชย์ที่มีอยู่ไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จำนวนที่ทำการของธนาคารใน พ.ศ. ๒๔๘๑ ทั้งหมด ๑๓ แห่ง เป็นของไทย ๕ แห่ง ของต่างชาติ ๘ แห่ง ปรากฏว่า อยู่ในเขตกรุงเทพฯ ชลบุรี ถึง ๑๐ แห่ง ในภูมิภาคมีเพียง ๓ แห่ง คือ เชียงใหม่ ลำปาง และภูเก็ต มีจังหวัดละ ๑ แห่ง^๒

แม้ว่า รัฐบาลส่งเสริมการลงทุนของคนไทย โดยการออกพระราชบัญญัติจัดการเงินกู้ในประเทศ เพื่อการอุตสาหกรรม พ.ศ. ๒๔๘๑ ส่งเสริมให้จังหวัดต่าง ๆ กู้เงินเพื่อนำไปซื้อหุ้นในบริษัท และโรงงานอุตสาหกรรมที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้น อีกทั้งให้เอกชนกู้เงินไปลงทุนโดยมีหลักเกณฑ์ว่า "ผู้ขอกู้ต้องมีสัญชาติไทยเท่านั้น"^๓ และกำหนดวงเงินกู้ไม่เกินรายละเอียด

^๑ นิตยศัพท์ นานสุภา, พัฒนาการเศรษฐกิจไทย, หน้า ๑๑.

^๒ ชาญ อิงภากรณ์ และ สุภาพ ยศสุนทร, เศรษฐกิจแห่งประเทศไทย, พิมพ์เป็นบรรณาธิการในงานพระราชทานเพลิงศพ นายชั้น อยู่ถาวร วัดโสมนัสวิหาร ๒๓ พฤษภาคม ๒๔๘๘ (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๘๘), หน้า ๑๔๘.

^๓ "วางหลักเกณฑ์จะให้กู้เงินทำทุนแล้ว", ไทยใหม่ ๗ มิถุนายน ๒๔๘๒ : ๑.

๕๐๐,๐๐๐ บาท ผู้ประกอบการต่างชาติซึ่งมีอายุได้ ยิ่งไปกว่านั้น ผู้ถือหุ้นรายละ
มีจำนวนน้อยมาก

แสดงให้เห็นว่า สถาบันการเงินมีจำนวนน้อย ไม่พอเพียงกับความต้องการ และ
ยังกระจุกตัวอยู่ในกรุงเทพฯ การก่อตั้งธนาคารและการขยายตัวของธนาคารจึงเป็นสิ่งที่ต้องการ
ยิ่ง

๒. สถานการณ์ระหว่างสงครามที่เปิดโอกาสให้กิจการธนาคารขยายตัว การเข้า
ร่วมเป็นพันธมิตรญี่ปุ่น ระหว่างวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ - สิงหาคม ๒๔๘๘ เอื้ออำนวยให้
กิจการธนาคารพาณิชย์ขยายตัว คือ

๒.๑ การยักยอกกิจการธนาคารต่างชาติซึ่งเป็นฝ่ายสัมพันธมิตร เปิดโอกาสให้
ธนาคารไทยดำเนินงานแทนที่ การที่ไทยประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร รัฐบาลไทย
ได้ประกาศพระราชบัญญัติควบคุมและจัดการกิจการหรือทรัพย์สินของคนต่างด้าวบางจำพวกในภาวะ
คับขัน พ.ศ. ๒๔๘๔ และจัดตั้งคณะกรรมการคณะหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจากกระทรวง
ต่าง ๆ พิจารณากิจการหรือทรัพย์สินของคนต่างด้าว ว่ากิจการนั้น ๆ เป็นของคนประเทศใด
จำพวกใด หรือผู้ใดควรถูกควบคุม และจัดการเพียงใด แล้วจึงเข้าควบคุมจัดกิจการหรือ
ทรัพย์สินของคนต่างด้าวโดยวิธีการ ดังนี้

๑) เขาคำเนินกิจการและเขาคงครอบครองทรัพย์สินแทนคนต่างด้าวและจัดการ
เหมือนได้รับโอนกิจการหรือทรัพย์สินนั้นมาเป็นของตน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำสั่งกระทรวงการต่างประเทศ ฉบับที่ ๒๐๔๖๑/๒๔๘๒ เรื่องกู้เงินในประเทศ
เพื่อการอุตสาหกรรม จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี
ลงวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๒ .

"รัฐบาลคลังเงินให้ราษฎรกู้ยืม", ไทยใหม่, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๕; : ๓ .

๒) หยุดการดำเนินงานนั้น หรืออายัดทรัพย์สิน หรือจำหน่ายสิ่งที่ไม่คุ้มกับการใช้จ่ายในการรักษาหรือสิ่งที่เก็บรักษาไว้ไม่ได้ หรือรักษาไว้ได้โดยยาก โดยสภาพของสิ่งนั้น

๓) เลิกกิจการเพื่อขำรงบัญชี หรือจัดการจำหน่ายทรัพย์สินทั้งหมด เมื่อได้รับความเห็นชอบจากรัฐมนตรี

๔) จ่ายเงินให้แก่คนต่างด้าวที่กิจการ หรือทรัพย์สินถูกควบคุมและจัดการตามจำนวนพอควรแก่การครองชีพของคนต่างด้าวนั้น และครอบครัวเป็นคราว ๆ ไป

และต่อมาในวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๕ รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติว่าด้วยชนชาติศัตรูและทรัพย์สินของชนศัตรู พ.ศ. ๒๔๘๕ เพื่อควบคุมชนศัตรูและทรัพย์สินของชนศัตรูในประเทศไทย ในอำนาจรัฐบาลควบคุมและยึดทรัพย์สินของชาวต่างด้าวในประเทศไทย คือ

๑. บุคคลซึ่งมีถิ่นที่อยู่ในอาณาเขตแห่งประเทศไทย หรือจักรภพที่ส่งสงครามกับประเทศไทย

๒. บุคคลซึ่งเป็นชนชาติแห่งประเทศ หรือจักรภพที่ส่งสงครามกับประเทศไทย

๓. ทางหุ้นส่วน บริษัท สมาคม หรือมูลนิธิซึ่งชนศัตรูควบคุม

ในเดือนมีนาคม ๒๔๘๕ คณะรัฐมนตรีลงมติกำหนดหลักการ ให้คณะกรรมการยึดทรัพย์สินของชาวต่างชาติ ดำเนินการต่อไปนี้

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

"พระราชบัญญัติควบคุมและจัดการกิจการหรือทรัพย์สินของคนต่างด้าวบางจำพวกในภาวะคับขัน พ.ศ. ๒๔๘๕", ราชกิจจานุเบกษา ๕๘(๒๖ ธันวาคม ๒๔๘๕) : ๑๕๐๐ - ๑๕๐๒ .

"พระราชบัญญัติว่าด้วยชนศัตรูและทรัพย์สินของชนศัตรู พ.ศ. ๒๔๘๕"

ราชกิจจานุเบกษา ๕๘(๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๕) : ๔๕๒ - ๔๕๓ .

๑. ทรัพย์สินส่วนคว่ำให้ดำเนินการขาย
 ๒. หางานต่าง ๆ ให้ดำเนินการเลิก
 ๓. โรงงานต่าง ๆ แห่งใดมีผลผลิตจะเป็นประโยชน์แก่ราชการทหาร และแก่ประชาชน ให้คณะกรรมการพยายามดำเนินการนั้นต่อไป หากโรงงานใดมีสามารถดำเนินการก็ให้เลิก
 ๔. ธนาคารต่าง ๆ ให้ดำเนินการเลิกและสะสมบัญชี แลวมอบให้ธนาคารใหม่ที่ได้อบรมผู้ให้ตั้งขึ้นดำเนินการสะสมบัญชี และจัดการคืนเงินแก่เจ้าหนี้ตามหลักฐานหรือตามส่วนที่ควรจะได้คืน
 ๕. กิจการใด ๆ ที่ได้รับสัมปทานให้เลิก หรือโอนสัมปทานให้หมด แลวมอบกิจการนั้นให้องค์การรัฐบาลไปจัดทำเป็นองค์การนั้น ๆ หรือถ้าการมอบหรือโอนนั้นมีปัญหาเรื่องดีราคาทรัพย์สิน ก็ให้พิจารณาให้องค์การของรัฐบาลนั้น ๆ รับเข้าช่วงไปทำ หรือถ้าเห็นสมควรจะเลิกก็เลิกไม่ดำเนินการใด ๆ
 ๖. กิจการใด ๆ ที่จะเลิก หรือชำระบัญชีเป็นอันเข้าใจว่าต้องได้รับอนุมัติจากรัฐมนตรีผู้รักษาการ ตามพระราชบัญญัติ
 ๗. บรรดาทรัพย์สินที่มีอยู่ในความควบคุมของคณะกรรมการนั้น ถ้าราชการทหารต้องการ ให้มีคำสั่งเรียกเกณฑ์ตามระเบียบ
- กิจการธนาคารพาณิชย์ ของชนศัตรู ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของ "แผนกธนาคาร" จำนวน ๕ ธนาคาร ได้เลิกกิจการไปตามพระราชบัญญัติข้างต้น คือ
- ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้แบงกิงคอร์ปอเรชั่น ซึ่งจดทะเบียนในประเทศอังกฤษ
 - ธนาคารชาร์เตอร์ ซึ่งจดทะเบียนในประเทศอังกฤษ
 - ธนาคารซีไอเอ็ม จำกัด ซึ่งจดทะเบียนในประเทศสิงคโปร์
 - ธนาคารกวางตุ้ง จำกัด ซึ่งจดทะเบียนในประเทศฮ่องกง
 - ธนาคารมอร์แคนไทย จำกัด ซึ่งจดทะเบียนในประเทศอังกฤษ

กระทรวงการต่างประเทศ, เลขที่แฟ้ม พพ ๒/๕ สงครามโลกครั้งที่ ๒ (การเรียกกองคาทศแทนเสี่ยวหาย) "เรื่องที่ ๓ กระทรวงการคลังขอให้ชายติดต่อกับเจ้าหน้าที่ญี่ปุ่นในกองคตทรัพย์สินของบริษัท บี. เอ. พี." หน้า ๓ - ๔ .

การปิดกิจการของธนาคารต่างชาติ เป็นการเปิดโอกาสให้คนไทยได้ขยายกิจการ และเปิดธนาคารพาณิชย์ขึ้นใหม่ และรับเอาบุคคลากรชาวไทยที่เคยปฏิบัติงานกับธนาคารพาณิชย์ต่างชาติ ซึ่งมีความรู้ความชำนาญมาบริหารงานและปฏิบัติงานในธนาคาร สำหรับธนาคารไทย เช่น ธนาคารสยามกัมมาจล จำกัด ที่มีตำแหน่งผู้บริหารเป็นชาวต่างชาติ มาโดยตลอด ก็เปลี่ยนให้คนไทยเป็นผู้บริหารเป็นครั้งแรก คือ นายเลง ศรีสมวงศ์ เป็นผู้จัดการ และ นายอารมณ์ กฤษณามระ เป็นสมุหบัญชี เพราะ มีสเตอร์ คับลยู เค เลอเดานต์ ผู้จัดการ และ มีสเตอร์ ซี คับลยู เทเลออร์ สมุหบัญชี ถูกควบคุมตัว แต่ก็ไม่มีปัญหาเพราะธนาคารมีเจ้าหน้าที่คนไทยที่มีความรู้ความชำนาญพอ

นอกจากการยักกิจการของธนาคาร รัฐบาลโดยเฉพาะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังมีนโยบายสนับสนุนการก่อตั้งกิจการธนาคารพาณิชย์ของคนไทย โดยหาทางช่วยเหลือส่งเสริมโดยผ่านสำนักงานธนาคารชาติ (National Banking Bureau) ธนาคารพาณิชย์ไทย ที่ก่อตั้งเพิ่มในระยะเวลาที่มี ๕ ธนาคาร คือ

ก่อนหน้าการยักกิจการของชนศัตรู ได้มีผู้เห็นความสำคัญของธนาคารพาณิชย์ และได้ฝึกบุคคลากรทางด้านนี้ขึ้นมา คือ โดยการจัดตั้งธนาคารเอเซียเพื่อการอุตสาหกรรม และพาณิชย์กรรม จำกัด ของ นายปรีดี พนมยงค์ ใน พ.ศ. ๒๔๘๓ หลังจากที่เขาประสบความสำเร็จล้มเหลวในการเสนอให้จัดตั้งธนาคารชาติ วัตถุประสงค์ใหญ่ของธนาคารนี้ คือ การฝึกคนไทย ในด้านการธนาคาร เงินทุนส่วนใหญ่ของธนาคารส่วนใหญ่มาจากทรัพย์สินของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ธนาคารนี้จะมีบทบาททางการเมืองในระยะหลัง อ้างจาก Silcock T.H., Thailand Social and Economic Studies in Development, p. 182

^๒ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด, บริษัทแบงกสยามกัมมาจลทุนจำกัด เปลี่ยนธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด, "อนุสรณ ๖๐ ปี" (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยเชชม, ๒๕๑๐), หน้า ๕๓ - ๕๔.

<u>ชื่อธนาคาร</u>	<u>ปีที่ตั้ง</u>	<u>ทุนจดทะเบียนเริ่มแรก(ล้านบาท)</u>
ธนาคารมณฑลจำกัด(Provincial Bank)	๑๐ ค.ศ.๒๔๔๕	๑๐
ธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การจำกัด (Bangkok Bank of Commerce)	๑๓ พ.ศ.๒๔๔๓	๓
ธนาคารกรุงเทพ จำกัด(Bangkok Bank)	๑ พ.ศ.๒๔๔๔	๒๐
ธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด (Bank of Ayudhaya)	๑ เม.ย.๒๔๔๔	๒๐
ธนาคารกสิกรไทย จำกัด (Thai Farmer's Bank)	๘ มี.ย.๒๔๔๘	๕

สำหรับธนาคารต่างชาติที่ยังคงดำเนินการอยู่ คือ ธนาคารโยโกฮามาสเบชิ ของญี่ปุ่น แต่เมื่อสิ้นสุดสงคราม ธนาคารนี้ก็ถูกควบคุมโดยคณะกรรมการควบคุมจัดการกิจการ หรือทรัพย์สินของบุคคล ที่เป็นศัตรูของสหประชาชาติ เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๔๘๕

การดำเนินกิจการของธนาคารพาณิชย์ไทยขยายตัวทางด้านการระดมเงินออมและการให้สินเชื่อ เพราะการเพิ่มปริมาณเงินในประเทศ^๒ นอกจากนั้นยังรับช่วงเอาการดำเนินกิจการบริการทางการเงินเกี่ยวกับการส่งสินค้าออกแทนธนาคารที่ถูกยุบไป^๓

ศูนย์วิจัยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ ประยูร จินดาประกิจสุ, การธนาคารพาณิชย์ : การดำเนินงานและการบัญชี
(กรุงเทพฯ : บริษัทพิชจำกัด, ๒๕๑๒), หน้า ๑๓.

^๒ Paul Sithi Amnuai, Finance and Banking in Thailand ..., p. 64.

^๓Ibid.

นับได้ว่าสงครามโลกครั้งที่ ๒ ทำลายอิทธิพลของธนาคารต่างชาติลง ถึงแม้ว่า
 ภายหลังสงครามจะมีธนาคารต่างชาติกลับเข้ามาดำเนินการเป็นจำนวนมาก แต่ธนาคารไทย
 ก็สามารถควบคุมเงินฝากถึง ๕๓ เปอร์เซ็นต์ ของจำนวนเงินฝากทั้งสิ้น

เมื่อรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม หมกอำนาจอกลงในวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๔๘๗
 และสงครามโลกครั้งที่ ๒ ยุติลงในเวลาต่อมา รัฐบาลของ นายคอง อภัยวงศ์ ได้ยึดถือ
 นโยบายทางเศรษฐกิจของฝ่ายสัมพันธมิตร คือ การส่งเสริมให้นานาชาติค้าขายโดยเสรีและ
 สะดวกที่สุด มีปริมาณสินค้าที่ซื้อขายมากที่สุด จึงได้ยกเลิกนโยบายชาตินิยมของจอมพล ป.
 พิบูลสงคราม และรัฐบาลสมัยต่อมา คือ รัฐบาล หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช (๑๗ ก.ย.
 ๒๔๘๘ - ๓๑ ม.ค. ๒๔๘๙) สันนิษฐานให้ประชาชนประกอบการอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรม
 โดยเสรี โดยให้ประชาชนประกอบการอย่างอิสระ ไร้รัฐคอย ๆ ปล่อยให้กิจการที่รัฐควบคุมอยู่
 ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวเงินลงทุนได้อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งเท่ากับขยายระบบเศรษฐกิจที่ต้องการ
 บริการของธนาคารพาณิชย์มากยิ่งขึ้น

๒.๒ ภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจระหว่างสงคราม ที่ก่อให้เกิดความต้องการบริการ
 ของธนาคารพาณิชย์มากยิ่งขึ้น คือ การขาดแคลนสินค้า เนื่องจากการหยุดชะงักของสินค้าเข้า
 การลดการผลิตเพราะขาดแรงงาน การสูญเสียทรัพย์สิน ฯลฯ การขาดแคลนสินค้า ทำให้
 ประชาชนกลัวความอดอยาก พากันกักตุนสินค้า พอค่านายทุนถือโอกาสเก็งกำไรกักตุนสินค้า
 ดังที่โลกกล่าวโดยละเอียดแล้ว แม้รัฐบาลจะประกาศพระราชบัญญัติป้องกันการค้ำกำไรเกินควร
 ใน พ.ศ. ๒๔๘๓ ถึงสามฉบับ แต่ปรากฏว่ายังคงมีการลักลอบขายในตลาดมืด

การขาดแคลนสินค้าและความอดอยากมิได้เกิดขึ้นเฉพาะในประเทศไทย หากเป็นไป
 ทั่วโลก ภาวะการต้องการสินค้าเช่นนี้เอื้ออำนวยในการลงทุนด้านต่าง ๆ แทบทุกสาขา เพื่อ
 เตรียมพร้อมในการสนองความต้องการในระยะหลังสงคราม กิจการธนาคารพาณิชย์มีความ
 จำเป็นต่อกิจการผลิตจำหน่าย จะเห็นได้ว่า ในระยะใกล้สิ้นสุดสงครามได้มีการก่อตั้งธนาคาร
 พาณิชย์หลายธนาคาร และมีจำนวนมากยิ่งขึ้นเมื่อสงครามสิ้นสุดลง ทั้งนี้เพราะกลุ่มพ่อค้า
 คหบดี เล็งเห็นว่า

สงครามโลกครั้งนี้... สันนิษฐานว่าประเทศฝ่ายอักษะจะต้องพ่ายแพ้สงคราม
ในเร็ววัน จึงใคร่ปรึกษากันว่า เมื่อภาวะสงครามใกล้จะสิ้นสุดลงเช่นนี้ ควร
จะใคร่จัดการกุดังกิจการค้าอยู่บ้าง อย่างหนึ่ง เพื่อรับสถานการณ์สงบขึ้นจะถูก
สถาปนาขึ้นใหม่ เนื่องจากผู้ที่เขารวมประชุมทางภูมิภาครุระของตน เช่น ประ
ทอบการอุตสาหกรรมการทอ และการผลิตเวชภัณฑ์บาง ๆ หากการโรงสีและขนส่ง
ทางทะเลบาง ... จึงเห็นวาม่าจะจัดตั้งธนาคารขึ้นสักแห่งหนึ่ง เพื่ออำนวยความสะดวก
ความสะดวกทางการเงิน

๒.๓ รัฐบาลจำเป็นต้องพึ่งพาบริการของธนาคารพาณิชย์ในการแก้ปัญหาทางการเงิน
อันเนื่องมาจากปัญหาเงินเฟ้อ คือ มาตรการที่รัฐบาลพยายามดึงเอาเงินของประชาชนไว้ที่
แหล่งกลางที่รัฐสามารถควบคุมได้ แหล่งกลางที่จะอำนวยความสะดวกมากที่สุดที่รัฐบาลเลือก
คือ ธนาคารพาณิชย์ โดยเริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๕๒ รัฐบาลกำหนดให้ข้าราชการที่มี
เงินเดือนตั้งแต่ ๓๐๐ บาทขึ้นไปเปิดบัญชีเงินฝากที่ธนาคาร แล้วจ่ายเงินเดือนโดยวิธีเครดิต
บัญชี นับเป็นการดึงเงินจากประชาชนสู่ธนาคารพาณิชย์ ปรากฏว่าบัญชีเงินฝากของธนาคาร
พาณิชย์เพิ่มขึ้นมากกว่า ๑๐๐๐ บัญชี^๒

^๑ ธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การ, ที่ระลึกวันครบรอบปีที่สี่สิบห้าของธนาคารกรุงเทพ
พาณิชย์การ จำกัด, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จันทร์ทวา, ๒๕๑๒), หน้า ๑.

^๒ ภาณีศ รวมศิลป์, "นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม
...", หน้า ๕๐๕.

สหประชาชาติโดยไม่คิดมูลค่า จึงเกิดการขาดแคลนเงินตราต่างประเทศในการเป็นเงินทุนสำรองและใช้ในการซื้อสินค้าจากต่างประเทศ

รัฐบาลได้ออกรหัสธนาคารพาณิชย์ ออกหนังสือค่าประกันแกวสูงสินค้าออกโดยการออกขอบังคับให้สูงสินค้าออกขอหนังสือค่าประกันจากธนาคารพาณิชย์ เพื่อให้สูงสินค้าออกนำเงินตราต่างประเทศที่ได้รับให้ธนาคารแห่งประเทศไทย

๒.๔ โอกาสในการแสวงหากำไรของธนาคารพาณิชย์มีมากขึ้น เมื่อรัฐบาลประกาศพระราชบัญญัติควบคุมการแลกเปลี่ยนเงินตรา พ.ศ. ๒๔๘๕ ห้ามมิให้บุคคลใดยกเว้นธนาคารทำการซื้อขาย ใหญ่ยืม หรือแลกเปลี่ยน โอนปัจจัยชำระเงินระหว่างประเทศจนกว่าจะได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงาน^๒ ทำให้ธนาคารสามารถประกอบธุรกิจการปริวรรตเงินตราโดยไม่มีคู่แข่ง

โดยที่พื้นฐานของคหบดีที่เข้ามาเปิดกิจการธนาคาร มีความมั่นคงและมีภูมิหลังเกี่ยวกับความรู้และประสบการณ์ในเรื่องการเงินและการค้ามาก เมื่อมีช่องทางในการหากำไรจากภาวะตลาดแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ และการค้าในระยะสงครามและหลังสงครามโลก

ฉันทน์ พิทยาวิรัช, ธนาคารพาณิชย์ ไขมาตราการอะไรในการพิจารณาซื้อขายสินค้า,
(พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๑๒), หน้า ๑๕.

^๒ "กฎกระทรวงการคลังออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมการแลกเปลี่ยนเงิน
พ.ศ. ๒๔๘๕" ราชกิจจานุเบกษา ๕๕(๔ กรกฎาคม ๒๔๘๕) : ๑๓๓๓ - ๑๓๓๖ .

ครั้งที่ ๒ ทำให้กิจการธนาคารที่เริ่มขึ้นในยุคสมัยนี้มีความเป็นปึกแผ่นและเติบโตมาด้วยกันเป็นส่วนใหญ่

ส่วนการหาผลกำไรทางคานอื่น ๆ ได้แก่ จากการทำกู้ยืมเงิน, การลงทุนในพันธบัตรรัฐบาล ซึ่งรัฐบาลกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ถือพันธบัตรเงินกู้ของรัฐบาลไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๓๐ ของเงินฝาก ทั้งนี้

พ.ศ.	จำนวนพันธบัตรที่ธนาคารพาณิชย์ถือ (บาท)
๒๔๘๑	๕,๕๕๕,๐๐๐.-
๒๔๘๒	๕,๗๐๘,๐๐๐.-
๒๔๘๓	๖,๕๕๕,๐๐๐.-
๒๔๘๔	๗,๓๘๒,๐๐๐.-
พ.ศ. ๒๔๘๕	๒๖,๕๑๖,๐๐๐.-
พ.ศ. ๒๔๘๖	๔๕,๕๗๐,๐๐๐.-
พ.ศ. ๒๔๘๗	๖๐,๔๑๑,๐๐๐.-
พ.ศ. ๒๔๘๘	๑๐๔,๓๖๓,๐๐๐.-

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย

ประเทศไทยยกเลิกระบบแลกเปลี่ยนหลายอัตรา โดยใช้อัตราแลกเปลี่ยนเสมอกัน (Uniform Rate) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ ในครึ่งปีแรกของ พ.ศ. ๒๔๘๒ การค้าขายเงินปอนด์สเตอร์ลิงค์ ๑๐,๐๐๐ ปอนด์ มีค่าไว้ตั้งแต่ ๕๐,๐๐๐ ถึง ๑๕๐,๐๐๐ บาท ออกจากธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การ, ที่ระลึกวันครบรอบปีสถาปนาธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การ, หน้า ๕.

นอกจากนั้นเป็นรายได้จากการออกหนังสือค้ำประกันผู้ส่งออก คือ ได้รับค่าธรรมเนียม และเพิ่มจำนวนบัญชีเงินฝาก เพราะธนาคารจะออกหนังสือค้ำประกันให้เฉพาะกับลูกค้าที่มีเงินฝากกระแสรายวันกับธนาคารแล้ว

อย่างไรก็ตาม ธนาคารพาณิชย์ในระยะนี้ต้องประสบกับอุปสรรคบางประการ เช่น การควบคุมปริมาณเครดิตโดยรัฐบาล ตามพระราชกำหนดควบคุมเครดิต พ.ศ. ๒๔๘๖ ซึ่งกำหนดให้ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนดเงินสดสำรองที่ธนาคารพาณิชย์นำมาฝากไว้ที่ธนาคารแห่งประเทศไทย ระหว่างอัตราต่ำสุด คือ ร้อยละ ๕ และอย่างสูงอัตราร้อยละ ๔๕ ของยอดเงินฝากของธนาคารแต่ละแห่ง และกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ที่ขอพันธบัตรรัฐบาลต่ำกว่าร้อยละ ๔๐ ของยอดเงินฝาก ต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานในการใหญ่เงิน หรือลงทุนหาผลประโยชน์อื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อป้องกันการใหญ่เงินสำหรับพอกำที่คิดจะค้ำกำไรเกินควร และลดปริมาณเงินทำให้การดำเนินงานของธนาคารมีความคล่องตัวน้อยลง

และพระราชกำหนดพันธบัตรออมทรัพย์ในภาวะคับขัน พ.ศ. ๒๔๘๘ รัฐบาลประกาศยกเลิกธนบัตรราคา ๑,๐๐๐ บาท โดยกำหนดให้ผู้มีธนบัตรนำธนบัตรไปส่งมอบให้ธนาคารแห่งประเทศไทย หรือคลังจังหวัดในเวลาที่กำหนด โดยธนาคารแห่งประเทศไทยจะจกบัญชีแสดงว่าผู้ส่งมอบ มีสิทธิในพันธบัตรออมทรัพย์ มูลค่าเท่ากับธนบัตรที่ส่งมอบ และมีกำหนดไถ่ถอน ๑ ปี ซึ่งปรากฏว่าเป็นธนบัตรมูลค่าทั้งสิ้น ๓๓๐.๕ ล้านบาท คือ ๑ ใน ๓ ของธนบัตรที่ออกใช้ มีผลต่อการระดมเงินฝากธนาคารอย่างยิ่ง

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นอกจากนั้น พระราชกำหนดส่งเสริมการใช้จ่ายเงินในภาวะฉุกเฉิน พ.ศ. ๒๕๔๗ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนธนบัตร และโดยหลักการเป็นการสนับสนุนการออมเงินในธนาคารพาณิชย์เพราะการใช้จ่าย ผู้ใช้จะต้องมีบัญชีเงินฝากกระแสรายวันกับธนาคารพาณิชย์ ในทางการปฏิบัติ การบังคับให้ชำระหนี้โดยเช็ค พอลากลับกันเงินสดหมุนเวียนไว้ในมือมากยิ่งขึ้น สินค้าที่ผ่านมือกันวันละมาก ๆ เมื่อไม่มีการออกเช็ค อาการเสกมป์ก็ไม่ต้องเสีย พอลาสามารถซื้อขายในราคาเกินกำหนดของราชการ และหลีกเลี่ยงภาษีการค้า พฤติการณ์เช่นนี้มีผลให้อัตราเงินฝากธนาคารอยู่ในระดับต่ำ

อุปสรรคที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ธนาคารพาณิชย์ของไทยที่คงใหม่ไม่เป็นที่ยอมรับนับถือของธนาคารตัวแทนในต่างประเทศ จึงมีความจำเป็นต้องสำรองเงินฝากกับตัวแทนเป็นปกติสเตอร์ลิง และดอลลาร์สหรัฐอเมริกาในระดับค่อนข้างสูง เพราะในการเปิดเลตเตอร์ออฟเครดิตเพื่อส่งสินค้าจากต่างประเทศ ผู้รับประโยชน์ไม่แน่ใจว่าเมื่อส่งสินค้าแล้ว ธนาคารไทยจะมีเงินฝาก ณ ต่างประเทศพอหรือไม่ ผู้รับประโยชน์ยังคงขอให้ธนาคารตัวแทนของธนาคารไทยรับรองเลตเตอร์ออฟเครดิตที่เบิกนั้น การเปิดเครดิตนี้ธนาคารต้องโอนเงินไปให้ตัวแทนยัดไว้ บางที่ถึง ๒ - ๓ เดือนก่อนสินค้าจะลงเรือ จึงเป็นการเสียประโยชน์โดยมีได้ค่าตอบแทนแต่อย่างหนึ่งอย่างใด^๒

อย่างไรก็ตาม กิจกรรมธนาคารพาณิชย์ก็เจริญเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ ดังจะเห็นได้จาก การขยายสาขา จำนวนเงินฝากที่เพิ่มขึ้น และเงินลงทุนของธนาคารก็เพิ่มขึ้นในแต่ละปี

^๑ เลมเดียวกัน, หน้า ๔

^๒ เลมเดียวกัน, หน้า ๕

จะเห็นได้ว่า นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๑ - ๒๔๘๓ มีธนาคารในประเทศไทยทั้งสิ้น ๑๑ ธนาคาร มีที่ทำการรวม ๑๕ แห่ง คือ มีธนาคารสาขา ๓ แห่ง คือ ธนาคารสาขาของธนาคารชาร์เตอร์ด ที่ภูเก็ต ๑ แห่ง และสาขาธนาคารสยามกับมาจลท์เชียงใหม่ และลำปาง ๒ แห่ง ใน พ.ศ. ๒๔๘๔ - ๒๔๘๘ ธนาคารในประเทศไทยจำนวนทั้งสิ้น ๑๒ ธนาคาร มีสาขาของธนาคารต่าง ๆ เป็นจำนวนถึง ๑๐ สาขา ในช่วงระยะเวลาเพียง ๔ ปี และหากพิจารณาเลยไปถึงอีก ๑๐ ปีต่อมา คือใน พ.ศ. ๒๔๙๘ ในประเทศไทยมีสาขาของธนาคารพาณิชย์ตามภูมิภาคต่าง ๆ ดังนี้

ภาคกลาง	กรุงเทพฯ	๓๖	แห่ง
	ธนบุรี	๒	"
	ราชบุรี	๓	"
	เพชรบุรี	๒	"
ภาคตะวันออก	ชลบุรี	๔	"
	จันทบุรี	๑	"
ภาคเหนือ	เชียงใหม่	๕	"
	ลำปาง	๔	"
	ลำพูน	๑	"
	นครสวรรค์	๓	"
	พิจิตร	๒	"
	พิษณุโลก	๒	"
	แพร่	๒	"
	สุโขทัย	๑	"

ภาคอีสาน	นครราชสีมา	๓	แห่ง
	ขอนแก่น	๒	"
	อุบล	๒	"
ภาคใต้	ภูเก็ต	๓	"
	นราธิวาส	๓	"
	นครศรีธรรมราช	๔	"
	พัทลุง	๑	"
	ปัตตานี	๒	"
	สงขลา	๔	"
	สุราษฎร์ธานี	๓	"
	ยะลา	๓	"
	ตรัง	๒	"
	ชุมพร	๑	"
	รวม	๑๐๘	"

เท่าที่กล่าวมาแล้ว ธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๔ มีวิวัฒนาการ
ในลักษณะดังนี้ คือ

๑. ยังคงเป็นธนาคารพาณิชย์ในแบบอังกฤษ ที่มุ่งหาผลประโยชน์ส่วนใหญ่จากการ
ค้ำเงินและเงินเชื่อการค้าระหว่างประเทศ เป็นสำคัญ หากแต่พัฒนาจากระบบธนาคารพาณิชย์
ในยุคแรก ในแง่ที่ว่า ธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยยุคแรก ไม่ได้ใช้เทคนิคการธนาคารของ
ต่างชาติมาประยุกต์ให้เข้ากับความต้องการของท้องถิ่น ไม่มีการพัฒนาระบบธนาคารสาขาเพื่อ
กระจายการกู้ยืม และการลงทุนในท้องถิ่น โดยการพิจารณาจากสภาพคล่อง หรืออัตราความเสี่ยง
คงมุ่งแต่ผลประโยชน์ที่ตนต้องการอย่างเดียว ธนาคารพาณิชย์ไทยในช่วงหลัง ซึ่งเป็นของ
คนไทยเป็นส่วนใหญ่ เริ่มสนใจที่จะกระจายสาขาไปยังจังหวัดต่าง ๆ อันเป็นจุดเริ่มของ

ระบบธนาคารสาขาที่มั่นคงของธนาคารพาณิชย์ในปัจจุบัน และยังเพิ่มความสนใจกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านอื่น ๆ เช่น การระดมเงินออม การให้กู้ยืม การลงทุนตลอดจนให้บริการทางด้านการเงินโดยทั่ว ๆ ไป

นอกจากนี้ธนาคารพาณิชย์ไทย ได้รับอิทธิพลจากธนาคารจีน ในแง่ที่ว่า เป็นธนาคารแบบตะวันตก แทนนโยบายมุ่งไปสู่ผลประโยชน์ทางธุรกิจ การเมือง ของกลุ่มผู้ก่อตั้งธนาคาร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้มีความสามารถในทางธุรกิจ มีความรู้เรื่องกฎเกณฑ์ทางการเงิน มีความกว้างขวางในสังคม มีทักษะในการให้สินบน รวมทั้งนายทุนผู้ถือหุ้น และผู้ฝากเงินรายใหญ่ หรือทั้งสองอย่าง หากมุ่งประสานผลประโยชน์ของผู้ฝากเงิน ผู้กู้ยืม ผู้ถือหุ้น หรือคณะกรรมการธนาคารไม่ว่าอย่างใด ก็คงจะได้พิจารณาต่อไป

ศูนย์วิทยพัชการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ Paul Sithi Amnuai, Finance and Banking in Thailand ..., p. 63.

^๒ Silcock, T.H., Thailand Social and Economic Studies in